

S U O

Julkaisija: SUOSEURA

Toimituskunta: Pentti Kaitera (puh. 31 11 11),
Viljo Puustjärvi, Erkki Numminen, Into Rauhala (päätoimittaja)

Toimitus:
Helsinki
Lönnrot.k. 11
Puh. 61 077

Tilauhinta 350:—

N:o 4
1959

10. vuosikerta

18. 12. 1959

Kirjoituksia lainattaessa pyydetään mainitsemaan lehden nimi

Esko Palo:

KANSANKIELEN KESKEISTÄ SUOSANASTOA I

Suomen kielen suosanasto on varsin runsas, sillä joka murteella on lukuisasti omia erikoisuuksiaan. Tämä tulee ilmi jo yksin suonimien kohdalla. Jotkut nimityksistä ovat tuttuja laajemmaltakin kielessämme. Tällaisia jo yleiskieleenkin vakiintuneita sanoja ovat *suo* ja *neva*. Tieteelliseen sanastoon on murteista otettu lisäksi muitakin nimiä kuten esim. *letto*, *räme*, *rimpi* ja *keidas*, jolloin niiden merkitys on täsmennetty tarkoittamaan juuri tietynlaista suota. Murteissa näiden sanojen merkitykset vaihtelevat kuitenkin moninaisesti. Seuraavassa on tarkoituksena tarkastella mainittuja keskeisimpiä kansankielen suonimityksiä, hahmotella niiden esiintymisalueita, selittää hiukan merkityksien suhteita ja etsiä mahdollisuuksien mukaan etymologioita.

Murretiedot on kerätty Sanakirjasäätiön kokoelmista. Lisäksi paikannimiarkisto on ollut huomattavana apuna levinneisyyskarttoja laadittaessa. Kun monen sanan kohdalla annettu merkitykset ovat epämääräisiä ja kirjavia, on luonnollista, että ne eivät ole suinkaan aina käyviä suotieteessä. Tarkoituksena on ollutkin noudattaa mahdollisuuksien mukaan kansankielen antamia viitteitä.

Kartoissa vastaa yksi merkintä yhtä tietoa muuten, paitsi että kahdesta tai useammasta tiedosta on vain kaksi merkintää.

Paikannimitiedoissa on yleensä vain yksi merkintä pitäjässä, vaikka esimerkkejä olisi useampiakin.

SUO

Suo-sana on vakiintunut sekä yleiskielessä että useimmissa murteissa tiettyyn topografiseen käyttöön. Nykysuomen sanakirjassa on sanalla seuraava määritelmä: 'muodostuma, jossa vesiperäisellä turverokoksen peittämällä alustalla kasvaa harva- ja kituvametsäisiä t. puuttomia kasviyhdyksuntia'. *Suon* käännoiksi mainitaan jo vanhoissa sanakirjoissa 'palus, kärr, Moor'. Joillakin sanakirjantekijöillä on kuitenkin lisävihteitä, kuten esim. Jusleniuksella 'palus, kärr, måras, måsa, dy'. Murteiden käyttöä valaisee vihtiläinen esimerkki: »Suasa om pal muuraimii tänä vuan». Kansankielessä *suolla* on edellisen lisäksi merkitys 'suomura, -muta, -turve', mikä mainitaan NS:ssakin. Edelleen *suota* käytetään puhuttaessa 'viljelysuosta' Siitä tietoja on hajanaisesti koko *suo*-sanana esiintymisalueelta.

Suppeammat, oppitekoiset merkitykset on *suo*-sanalla eri tieteiden aloilla. NS:ssa on seuraavat selitykset: Biologian kannalta s:t ovat turvetta muodostavia kasviyhdyksuntia, geologian kannalta suomaa-lajeista muodostuneita kerrostumia. Maa-

taloudessa luetaan s:ksi vain sellaiset turvevat, joiden turvekerros on vähintään 20 cm:n paksuinen.

Kuten kartasta 1 nähdään, on *suo*-sanasta murre-tietoja hajanaisesti lähes koko Suomesta. Kuitenkin näyttää erottuvan suhteellisen yhtenäinen alue, jossa *suota* ei käytetä tai jossa se on ainakin poikkeuksellinen, alunperin murteeseen kuulumaton. SS:n kokoelmien mukaan *suo*-sanaa ei käytetä appellatiivina Ylä-Satakunnan murteiden pohjoisosassa eikä Etelä- ja Keski-Pohjanmaan murteissa Oulun seuduille asti. Peräpohjolastakin on vain harva tieto. Paikannimissä *suo* on kuitenkin melko yleinen Keski-Pohjanmaalla, joten vain Etelä-Pohjanmaalla ja osissa yläsatakuntalaisia murteita ei tunneta *suota*. Jäljempänä huomataan, että mainitut murteet ovat *neva*-sanana aluetta, joka ulottuu pohjoisempaan. On mielenkiintoista havaita, että *suo* on Oulun tienoilla tuttu mutta harvinainen Peräpohjolassa, johon se näyttää olevan tunkeutumassa murteen omien nimitysten kuten *aavan*, *jängän* ja *vuoman* rinnalle.

Suo-sanalla on äänteellisiä vastineita seuraavissa lähisukukielissä: karjalassa (KK), aunuksessa (KK), lyydissä (K u j o l a), vepsässä (A h l q v i s t, Anteckningar), inkerissä (SS), vatjassa (A h l q v i s t, Wotisk), virossa (W i e d e m a n n) ja liivissä (K e t t u n e n). Etäsukukielissä on vastine vain lapissa, sek in epävarma (I t k o n e n, FUF 30 s. 53).

NEVA

Toinen yleiskieleen ja tieteelliseen oppisanastoon vakiintunut suonnimitys on *neva*. NS:ssa on merkitys 'puuton, rahkasammalta kasvava suo'. Myös tieteellisessä terminologiassa korostetaan *nevan* puutumutta. Suosanasto-luettelossa on sanalla seuraavia käänköksiä: '(skoglöst) fattigkärr, (skoglös) mosse, mosshöljevegetation, Weissmoor (baumlos und gewöhnlich Sphagnum-reich)'

Kansankielen tietojen pääosassa *neva* merkitsee samaa kuin *suo*: »Nevalla oikee, ei siin oo kuj joku rapamänty» (Liminka). Pohjalaismurteista on pieni määrä tietoja, joiden mukaan *neva* merkitsee 'suo- tai luonnonniittyä': »Oli nevaski nyh heinä» (Isojoki).

Vanhojen sanakirjojen esittämät merkitykset ovat lähes samoja kuin *suon* kohdalla. Esimerkiksi Jusleniuksella on merkitykset 'palus, kärr, mäsa, dyy'. Lisäpiirteinä on mm. Gananderilla 'en flack mässa', Renvallilla 'palus major, terra l. pratum paludosum' ja Lönnrotilla 'flackt, trädlöst kärr'.

Neva 'aukea suo'-sanana levinneisyys suomen murteissa on kiintoisa (kartta 1). Sekä murre-tietojen että paikannimien perusteella *neva* on pidettävä dominoivana suonnimenä juuri sillä alueella, missä *suota* ei käytetä, nimittäin etelä- ja osittain keskipohjalaisissa murteissa sekä Ylä-Satakunnan pohjoisimmissa pitäjissä. Näiltä alueilta ei ole tietoja *suosta* juuri ollenkaan. Toiseksi on seutuja, joissa *neva* on appellatiivina, mutta rinnalla on kuitenkin *suo*-sana. Keski-Pohjanmaan pohjoisosa sekä aivan *suon* isoglossin lähellä olevat pitäjät kuuluvat niihin. Näiden lisäksi *nevasta* on hajatietoja savolaismurteista ja lukuisa määrä paikannimiä, joissa *neva* on joko perus- tai määräysosana. Tällaisia *Neva*-paikannimiä on Nurmeksen maalaiskunnassa, Heinävedellä, Kangasniemessä, Pieksämäellä, Kuopion seudulla, Maanin-galla, Keiteleellä, Siilinjärvellä, Sumiaisis-sa, Viitasaarella jne. Vieläpä Vermlannissa on vanha savolainen nimi *Kurennevan-suot* 'tranmossmyrarna' (M ä g i s t e 1955 s. 19) Peräpohjolassa *neva* on, ellei tuntematon, ainakin harvinainen.

Täysin edellisistä merkityksistä poikkeaa *neva*-sanana merkitys 'leveä joki, (juokseva) vesi', josta on tietoja suomen murteiden alueelta Ilomantsista, Tuupovaarasta ja Kesälahdelta sekä Ristiinasta ja Hailuodosta. Karjalan kielen kokoelmissa on samanlaisia merkintöjä mm. Suojärveltä, Säämäjärveltä, Njekkulasta, Riipuskalasta ja Vitelestä. Esimerkiksi Tuupovaarassa sanotaan: »Nevakshan ne sañnoot jokkee missä väljempi ves' liikkuu».

Kansanrunoista löytyy runsaasti *neva*-sanana sisältäviä säkeitä. *Nevalla* on niissä edellä mainittuja vedelliseen ulappaan liittyviä merkityksiä kuten 'joki, järvi, meri, ulappa'. Esimerkki Lempäälästä: »Ajoi pitkin järven jäätä / Nevan nientä kierräteli.» (SKVR V₁ 844.) Joskus *nevan* on selitetty tarkoittavan niissä *Nevajokea*, joka virtaa Laatokasta Suomenlahteen (esim. K r o h n, Kantelettaren tutkimuksia 1907, s. 329—). Edelleen on todettu,

että Laatokan vanha nimi on ollut *Nevo*-tai *Neva*-asuinen. Todennäköisesti *Neva*-joki onkin saanut nimensä Laatokan mukaan. (Mikkola, SUSA XXIII 23 ss. 5 ja 9.) Kaikkia kansanrunoissa esiintyviä *neva*-sanoja ei kuitenkaan voitane selittää *Nevajoen* ja *Laatokan* nimiksi. Esimerkiksi seuraavissa säkeissä oleva *neva* ei ole liitettävissä niihin: »Elätä Jeesu karjoosi / Laitumen laajalla nevalla!» (Pihtipudas SKVR IX₄ 1245.) Olettaisi mielellään, että *neva* on ollut alkuun appellatiivi ja merkinnyt juuri 'aukeata selkää, ulappaa'. Sen jälkeen se olisi voinut tulla Laatokan ympärillä järvien ja jokien nimitykseksi, sillä niissä on mainittu piirre 'aukea selkä, ulappa' on tyypillinen. Kun *neva*-sanankäyttö on sitten vähentynyt juuri Laatokan ympärillä, on *neva* jäänyt propriiksi muutamiin paikannimiin, joista tunnetuin on *Nevajoki*. Tietoja muista tällaisista *neva*-nimistä on PNA:ssa kylläkin niukasti: Impilahdelta, Sortavalan maalaiskunnasta, Jaakkimasta ja Hiitolasta. Lisäksi on Nissilän mainitsemat nimet Vuoksen vesistön varrella (Nissilä, Vuoksen paikannimistö I s. 63—.)

Kansanrunoissa on muutamia esimerkkejä, jotka viittaavat siihen, ettei *nevaa* ole käsitetty yksinomaan 'merelliseksi tai järvelliseksi ulapaksi', vaan että myös tasainen maanpinta voi saada *neva*-nimen. Sen mukaan saattaa siis merkityksenkehitys 'ulapasta aukeaan suohon' olla mahdollista, varsinkin kun suohon liittyvän *neva*-sanankäytön ominaisuuksiksi mainittiin myös 'laajuus, tasaisuus, puuttomuus' (vrt. murre- ja sanakirjatietoja). Se selkää, että *neva*-sanaa käytetään juuri Pohjanmaalla, liittyyneen sanan merkitykseen: on luontevaa ajatella *nevaa* tavattavan juuri siellä, missä on aukeita ja tasaisia soita, aapasuoyhdistymän aluehan ulottuu Etelä- ja Keski-Pohjanmaalle asti (vrt. MKK 1936 s. 343).

Karjala-aunuksen lisäksi *neva*-sanankäytön vastineita on vepsässä (epävarma) ja virossa. Edellisessä on *nova*-sanalla merkitys 'neva, vetelä suopaikka', ja viron *növa*, *neva*, -*ee*-, *neeb* merkitsee 'virtapaikkaa joessa, järven, meressä, isoa ojaa, kanavaa, entistä joenuomaa' (SKESK II).

On vaikea ratkaista, kuinka ja koska *neva*-sana olisi levinnyt kahteen eri suuntaan ja samalla myös merkitys muuttunut. Eräänä olettamuksena voisi ajatella sanan

saaneen alkunsa muinaiskarjalasta, mistä se olisi levinnyt yhtäällä savolaisten mukana Suomeen ja toisaalla etelään ja pohjoiseen. Näin ollen savolaismurteissa tavattavat paikannimet muodostaisivat ikäänkuin sillan pohjalaismurteisiin. Kun kuitenkin Kannakselta ei ole tavattu kuin harvoja merkkejä *neva*-sanasta, on uskalliasta olettaa sen olevan *nevan* synnyinseutu.

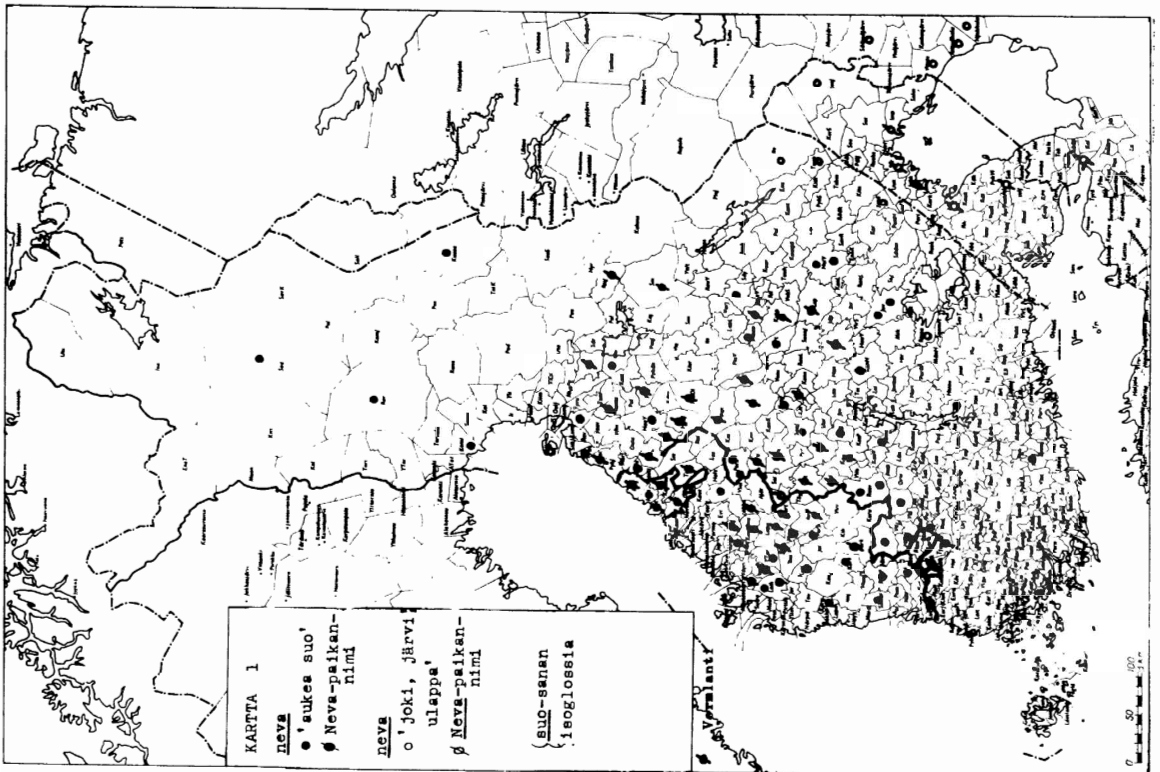
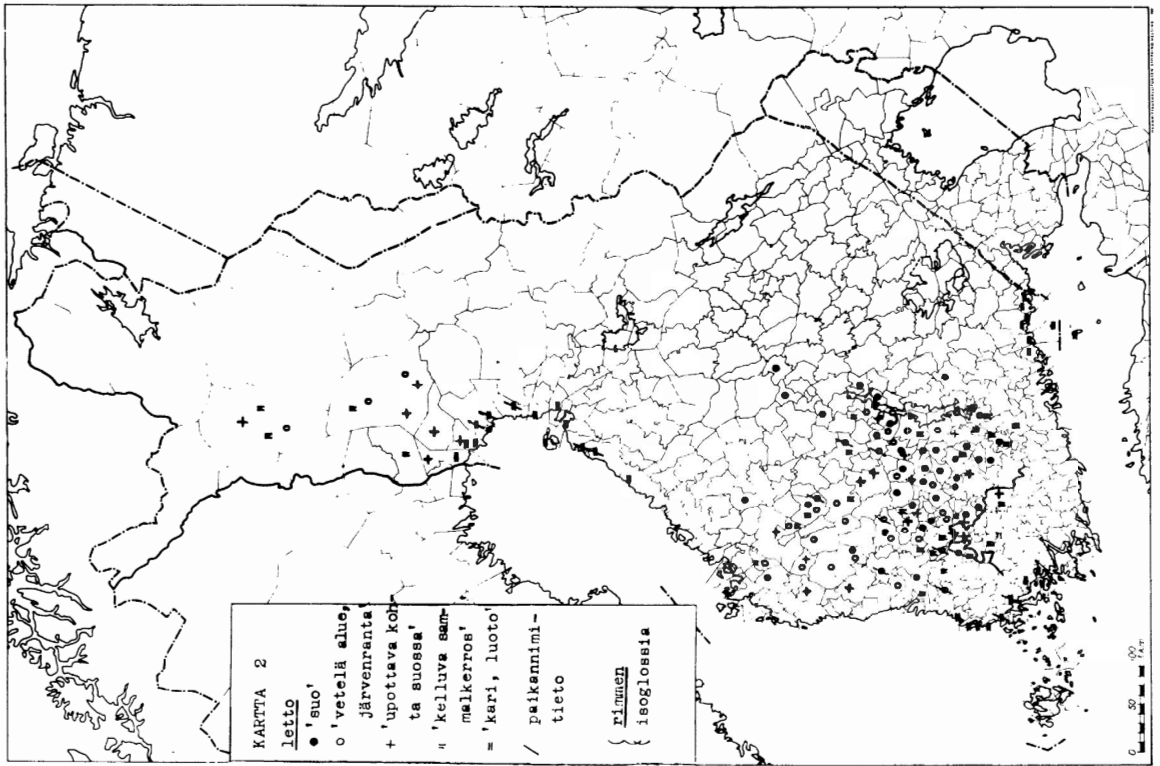
LETTO

Letto-sana on merkityksiltään varsin värikäs. Se kuuluu varsinaisesti suosanastoon, ja NS:ssä sillä onkin merkitys 'aukea, märkä, hyllyvä suo, joka kasvaa etupäässä ruskosammalta ja ruohoa'. Murteittain *letolla* on kuitenkin (NS:n mukaan) myös merkitys 'rannikon lähellä oleva pieni, kalliainen saari, kari'. NS:ssä on vielä kolmas, harvinaisempi adjektiivinen merkitysrymä 'kosteaa, vetelä, hyllyvä, lettoinen'. *Leton* tieteellisiksi käännöksiksi suositellaan seuraavia termejä (Suosanasto): '(skoglöst), rikkärr, Braun(moos)-moor' ja 'gungfly, Schwingrasen-Moor'.

Kansankielessä *letto* tunetaan vain muutamissa suomen murteissa. Kartasta 2 näemme, että hämäläismurteet kaakkoisosaa lukuunottamatta ovat *leton* esiintymisen sydäneluetta. Sana on levinnyt myös Etelä-Pohjanmaan murteessa Kyrönjokivarteen asti. Toinen suurehko esiintymisalue on Peräpohjolassa Kemin murteisto. Lisäksi *letto* on merkityksessä 'kari, luoto' yleinen kolmessa kohtaa Suomenlahden ja Pohjanlahden rannikoilla: Kymi-joesta itään Virolahdelle, Lounais-Suomessa Aurajoesta pohjoiseen Raumalle ja Perämeren rannalla Kalajoelta Tornioon asti.

Yleensä *leton* merkityksiksi mainitaan murretiedoissa 'vetinen hyllyvä, soinen maa' eikä tehdä tarkempaa selkoa sen ominaisuuksista. Kuitenkin voitaneen *leton* merkitykset ryhmitellä muutamien selvimpien piirteitten mukaan.

Suhteellisen runsaasti on mainintoja, että *letto* on 'vetinen, upottava, hyllyvä suo'. Melko lähellä sitä ovat merkitykset 'järven tai lammen upottava ranta' ja yleensä 'hyllyväpohjainen, vetelä alue': »Sitä [luhtaheinää] kasvaa tua järvien letoille» (Hämeenkyrö). Vanhoissa sanakirjoissa on mainituista merkityksistä myös tietoja. Esimerkiksi Jusleniuksella

on *letolla* seuraavia käännöksiä: 'locus paudusus ex scaturiginibus, dy, källfly'.

Paikoin *letolla* on merkitys 'suossa oleva upottava paikka, lähde': »Letosa on aikoinhan ollu avovesi» (Tervola). Aika yleisesti määritellään *letto* 'veden päällä kelluvaksi sammalkerrokseksi, mättääksi'. Esimerkki Hausjärveltä: »Siim pääl ol lettoo, se on niim pehmeätä et se heiluu». Vähän samanlainen vivahde on seuraavissa sanakirjatiedoissa: G a n a n d e r *letto* 'en uppå kär och traskwatn erugen och flytande jord' / L ö n n r o t *letto* 'flottmossa, lellu'.

Aivan erilaiseen ympäristöön viittaa *leton* merkitys 'matala kari, luoto, pieni saari'. Edellisiä ja tätä merkitystä toisiinsa yksityiskohtaisesti vertaillen tuntuu vaikealta olettaa sen kuuluvan etymologisesti yhteen suohon liittyvän *letto*-sanankanssa.

Siitä huolimatta, että tiedot *leton* merkityksistä ovat kovin vähän toisistaan poikkeavia, voitaneen sanan levinneisyyden ja muiden seikkojen perusteella hahmotella edes olettamuksena mahdollista merkityksenkehitystä. On ensiksikin melko todennäköistä, että merkitys 'upottava suo' ei ole alkuperäisin, vaan edustanee kehityksen viimeistä porrasta. Ottaen huomioon edellä esitetyt *leton* tyypilliset ja korostetut ominaisuudet olettaisi merkityksenkehityksen alkukohdaksi 'kelluvaa sammalkerrosta'. Juuri sellainen kerros syntyy tavallisesti vesien rannoille varsinkin alavilla paikoilla. Esimerkiksi Koskenpäällä sanotaan: »Se [lampi] on lettovuntunu että vieläkö siinä liek kokuu mitii». Tästä 'kelluvasta, hyllyvästä sammalkerroksesta' *letto* olisi sitten vähitellen ruvennut merkitsemään koko vetistä (ranta-) aluetta ja myös muuta kosteata paikkaa, joka upottaa. Eräin seuduin merkitykseksi olisi sitten tullut 'upottava suo'. Merkityksen 'suossa oleva upottava kohta' ei tarvitse välttämättä olla väliasteena, vaan se voisi olla erillään hyvinkin ymmärrettävästi kehittynyt merkitys; *letto* kelluu juuri veden päällä, ja suossa olevissa silmäkkeissä tämä ominaisuus on silmiinpistävä. Mainittakoon, että *letto*-sanaa tavataan suunnilleen keidassuoyhtymän alueella (vrt. karttaa MKK 1936 s. 343).

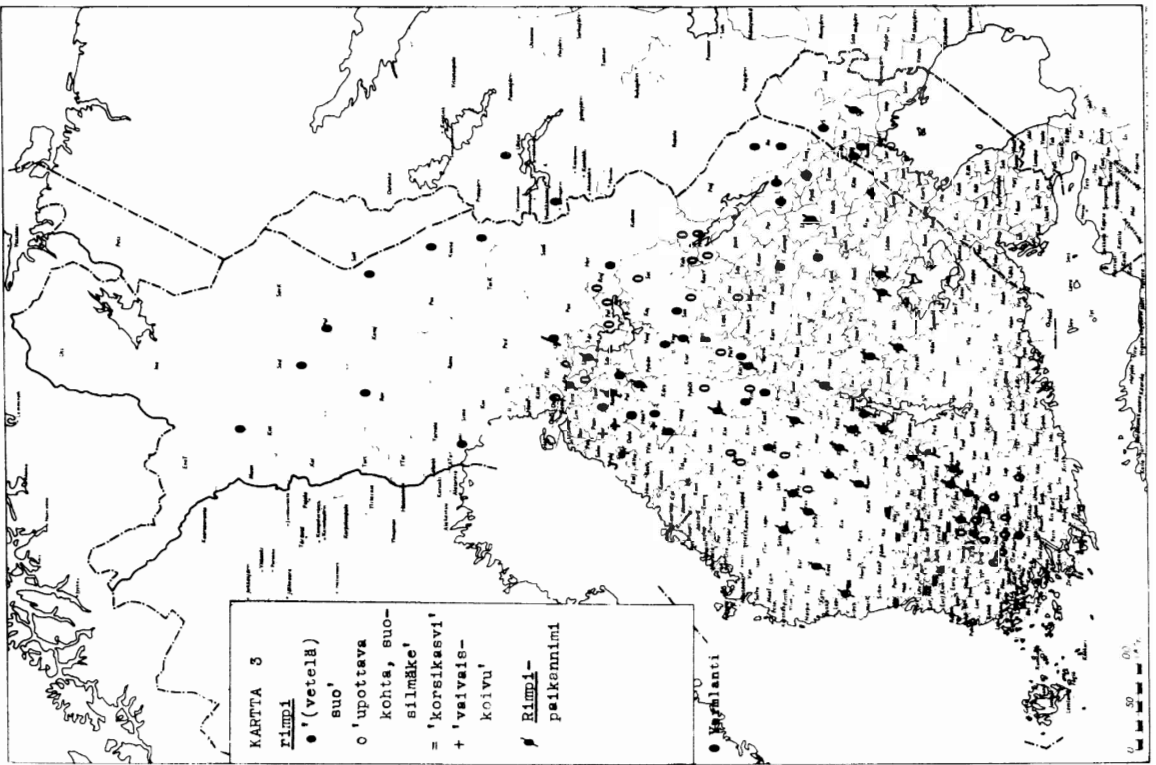
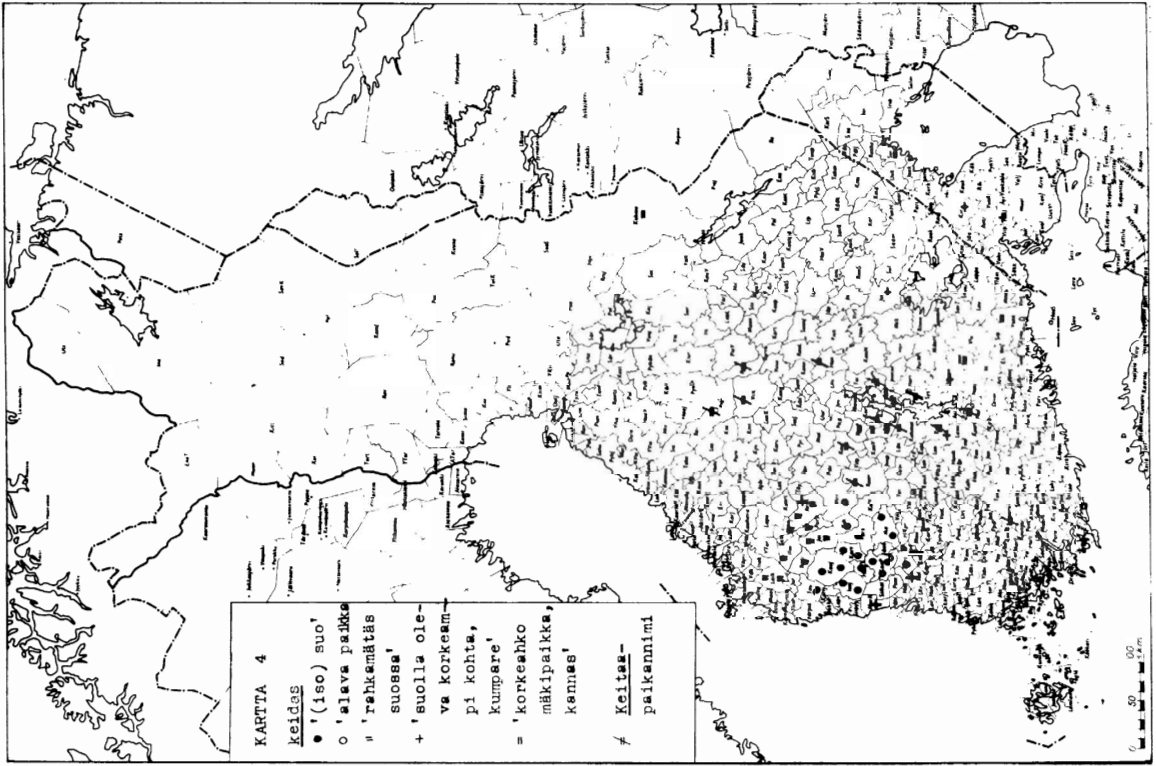
Leton etymologiaa pidetään vielä ratkaisemattomana, vaikka kirjallisuudessa on esitetty useampiakin mahdollisuuksia. E v a l d L i d é n pitää *lettoa*, tosin epä-

varmana, germaanisena lainana. Hän rinnastaa suomen *letto* 'sumpig, schlamm, schwankender Sumpf, bebeland'-sanan erääseen germaaniseen sanapesyeeseen, jonka nykyislantilaisella edustajalla on merkitys 'lutum, caenum'; samaan ryhmään kuuluvat myös varhaisyläsaksan *lette* ja nyky-yläsaksan *letten* 'lehm, tonerde' (FUF 12 s. 89). Lähes 30 vuotta myöhemmin v. 1938 T. E. K a r s t e n hylkää Lidénin ajatuksen ja esittää toisen selityksen. Hänestä *letto* on rinnastettavissa lähinnä Uudellamaalla, mm. Kirkkonummella, tavattavaan murteelliseen *flätto*-sanaan, jolla on merkitys 'plan yta i allmänhet, specielt slätt' (K a r s t e n, Folkmålsstudier V 1938 s. 201).

Arvioitaessa edellä esitettyjä ajatuksia huomataan heti, että kumpikin horjuu, jos niiden avulla koetetaan selittää *leton* molemmissa täysin erilaisia merkitysryhmiä. Rajoituttaessa suosanastoon kuuluvaan *lettoon* Lidénin rinnastus tuntuu sopivan nimenomaan merkityksien puolesta. Aikaisemmin huomattiin juuri, että *lettoon* kuuluu ominaisuus 'hyllyvä, upottava', eikä merkitys 'caenum' (=lika, loka), 'lutum' (=savi) ole sellaisesta kaukana. Sitä paitsi murteistakin on joku tieto, jotka selittävät *leton* olevan 'vajottavaa savea' (Kangasala—Pälkäne) tai vain 'pehmeätä maata' (Nurmo). Jos *leton* merkityksenkehitys on tapahtunut edellä hahmoteltuun suuntaan, tuntuu oletamus mahdollisesta lainasta näin ollen hyvinkin viehättävän.

Letto 'matala kallioluoto' -sana näyttää olevan yhdistettävissä Karstenin mainitsemaan *flätto*-sanaan. Ainakin ne sopivat merkityksiensä puolesta hyvin yhteen. Edelleen huomataan, että sanaa tavataan alueilla, joissa jossakin vaiheessa on ollut ruotsalaisasutusta tai jotka ovat olleet kosketuksissa ruotsia puhuvien kanssa. Rannikon *leton* germaanisen alkuperän puolesta todistaa tavallaan Viron luoteisrannikolla tavattava *ledu*-sana, jolle Wiedemann mainitsee sanakirjassaan merkityksen 'blinde Klippe'. Myös sil!ä taholla on ruotsi voinut olla lainanantajana. Yllä jo lyhyesti viitattiin, etteivät *leton* kaksi päämerkitystä kuulune etymologisesti yhteen. Sitä vahvistavat myös sanojen levinneisyydet, joiden välillä ei näy olevan minikäänlaista yhteyttä.

Että *lettoa* tavataan myös Peräpohjossa hämäläismurteiden lisäksi, selittynee

siten, että sana on kulkeutunut Kemin murteistoon mahdollisesti pirkkalaisten mukana keskiajalla. Ainakin *leton* esiintyminen Peräpohjolassa on rinnasteinen muiden siellä tavattavien länsisuomalaisuuk-sien kanssa.

Niin kovasti kuin *letto* näyttää olevan-kin germaaninen laina, ei kuitenkaan sovi unohtaa mahdollisuutta, että se olisi kie-lemme omaperäinen sana. Tällöin kiinnit-tyy huomio lähinnä *leton* merkitykseen 'veltto, hervoton' ihmisistä ja eläimistä pu-huttaessa. Siitä on Laihialta kymmenkunta tietoa. Sanakirjoissa on mainintoja aina Jusleniuksesta lähtien. Ilmeisesti *letto* 'veltto, hervoton' kuuluu siihen deskriptii-viseen sanapesyeeseen, josta murteissa ta-vataan sanat *letus*, *letukka* ja *letustella*. Käsillä olevan aineiston perusteella on vaikea ratkaista, kuuluuko suosanaston *letto* samaan pesyeeseen kuin *letus*, *letukka* jne. Se voi olla hyvinkin mahdollista, kun ottaa huomioon vaikkapa vain sano-jen merkitykset. Myös se, että *letto* on yleinen maisematermi, on omiaan puolta-maan sanan omaperäisyyttä. Ellei tahdota mennä aivan niin pitkälle, voitaisiin ainakin olettaa mainitun sanapesyeen olleen ikään kuin katalysaattorina *leton* leviämistä edistämässä.

Letolle on esitetty myös pari lapinkie-listä vastinetta (Äimä, SUST 45 s. 257 ja T. I. I t k o n e n, SUST 57 s. 31.)

RIMPI

Eräissä suomen murteissa *rimpi* (*rim-mi*) on yleinen suunnimitys. Sen merkitys ei rajoitu kuitenkaan 'suohon', vaan sillä saatetaan alueittain tarkoittaa hyvinkin erilaisia asioita. NS:ssa onkin kaksi pää-ryhmää merkityksiä: 1. a) 'suonsilmäke hete, (suon) kulju' b) 'silmäkkeitä täynnä oleva hyllyvä suo, rimmikkö, hetteikkö, letto, neva, vetelä rantaniitty' 2. '*butomus*, isoja pystyvirtaisia kaljuja vesikasveja'. Tieteellisessä sanastossa *rimpi* on NS:n mukaan 'märillä nevoilla ja letoilla esiin-tyvä niukkasammaleinen t. sammaleton suon pinnan primäärinen painanne, jossa suon perusturve esiintyy kutakuinkin pal-jaana'. Suosanastossa esitetään *rimmelle* vakiinnutettavaksi käännöstä 'flark'.

Murteissa *rimmellä* on suunnilleen sa-moja merkityksiä, kuin mitä NS luettelee. Ne ryhmittyvät osittain hyvinkin selvä-

rajaisesti (kartta 3). Yleisin *rimmen* mer-kitys on 'vetelä suo'. Sen levinneisyysalue ulottuu savolaismurteiden keskiosasta Peräpohjolaan asti Kalajoen ja Pyhäjoen murteet mukaan luettuna. Kiihtelysvaa-rasta on seuraava esimerkki: »Nin ne ol' lyötävä kaikki vöryt selekkää ja sitte sev vetelär rimmin yl' kannettava kaks kolome kilometrii». Gananderista lähtien on merkitys mainittu myös vanhoissa sana-kirjoissa. Gananderilla on 'kärr, palus' sekä *rimpineva* 'sanck, oduglig mossa full med liung-pors och odon rijs'.

Toiseksi *rimmellä* tarkoitetaan murteis-sa 'upottavaa kohtaa suossa, silmäkettä'. Merkityksellä on Suomessa kaksi suhteel-lisen kiinteää levinneisyysaluetta. Suu-rempi näistä on savolaismurteiden pohjois-osassa suunnilleen Perhosta Karstulan kautta Nurmekseen vedetyn viivan poh-joispuolella, pohjoisimpina ovat Ristijärvi ja Oulujoen varsi. Toinen, pienempi alue käsittää Punkalaitumen ja U.I. Pyhäjär-ven välisen viivan länsipuolella olevat Ala-Satakunnan ja Turun ylämaan siirtymä-murteiden pitäjät. Lisäksi merkitys tun-netaan Vermlannissa. »Se on rimpi jossa on silikka vesi ja ijätiviepä pohja» (Risti-järvi). Renvallilla on sanakirjassaan mer-kitys 'stagnum'. Myös Lönnrotilla on sa-maan vivahtava 'kärrgöl, uponne suossa'.

Viljakkalan, Vammalan ja Porin seu-duilla *rimpi* on 'korsikasvi, *butomus*' ja Isonjoen tiedon mukaan '*calamagrostis fragmitis*' tai '*angelica silvestris*'. Esimerki Hämeenkyröstä: »Minä löysin järvestä noim pitkäj ja paksur rimmin». Vain Lönnrotin sanakirjassa on merkitys 'strand-rör, rörvass, bladvass, blomvass (*butomus*), finnmyrten (*cassandra*)'.

Keski-Pohjanmaalla (Merijärvellä, Ni-valassa ja Vihannissa) *rimpi*-sana merkit-see 'suon' lisäksi 'vaivaiskoivua, *betula nanaa*'.

Kemistä ja Alatorniolta saatujen tieto-jen mukaan *rimmellä* on myös merkitys 'roska, jäte rannalla'. Sama merkitys on Lönnrotillakin.

On todennäköistä, että *rimpi*-sana on ollut tuttu laajemmalti, kuin mitä käsillä olevien murretietojen mukaan voisi pää-tellä. Sitä todistaa jo se, että sanaa tava-taan myös Vermlannin suomalaismurtees-sa. Lisäksi löytyy varsin runsaasti paikan-nimiä Suomesta niiltä alueilta, joissa *rim-pi*-sanaa ei tunneta appellatiivina. Tällai-

sia on Saarijärvellä, Sumiaisissa, Laukaassa, Pihlajavedellä, Keuruulla, Ruovedellä, Koskenpäällä, Jämsässä, Sysmässä, Eräjärvellä, Kangasniemessä, Juvalla, Sulka-valla, Nurmossa, Kauhajoella, Sääksmäel-lä, Hattulassa, Kalvolassa, Urjalassa ja Luopioisissa. Ne on tulkittava aikaisemman esiintymisen jäänteiksi. (Kartta 3.)

Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalla tunne-taan *rimpi*-sanana johdos *rimmikko* ja Län-gelmäellä *rimmistö*.

Juuri paikannimien perusteella lienee oikeutettua olettaa, että *rimpi* on ollut ai-kaisemmin tuttu myös sillä hämäläisellä alueella, josta nyt ei ole tietoja appellatiivista. Miksi sitten *rimpi* on vain reliktinä nykyään hämäläismurteissa? Kysymykseen tuonee valaisua osaltaan *rimpi-* ja *letto*-sanojen levinneisyyksien vertailu. Kuten kartasta 2 nähdään, *rimmen* iso-glossi rajoittuu melko tarkasti *leton* esiin-tymisalueen lounaiseen laitaan. Tuntuu näin ollen luontevalta ajatella, että *letto*-sana on jälkeenpäin levinnyt mainitulle alueelle ja syrjäyttänyt *rimmen*. Ehkä *letto*-sanana deskriptiivisyys on ollut etuna kilpailussa *rimmen* kanssa.

Rimmen eri merkityksistä lienee 'upot-tava kohta suossa' varempi kuin 'hyllyvä suo'. Samanlainen huomio on voitu tehdä jo muiden suonnimien yhteydessä. *Rimpi* 'korsikasvi' lienee selitettävissä ellipsisiksi. Samoin olisi asian laita Pohjanmaan *rimpi* 'vaivaiskoivu' -sanana yhteydessä. Viitatta-koon mahdollisuuteen, että Keski-Pohjan-maalla yleinen *räme*-sana on saattanut olla syrjäyttämässä *rimpeä* käytännöstä suonimenä. Kirjallisuudessa *rimpi* esiintyy kasvin nimenä ensi kertaa Reinhol-milla v. 1850 (Kasvunimejä s. 257).

Rimpi-sanana äänteellisiä vastineita ei ole tavattu karjalan lisäksi muista suku-kielistä kuin luulajanlapista (Grund-ström): *rimpé* (*jieggé*) 'myr med gungfly, Schaukel-), *Bebemoor*, *Moor mit Schwingrasen*'.

KEIDAS

Nykykielessä *keidas*-sana liittyy lähin-ä eksoottiseen maisemaan. Niinpä NS:n mukaan sen merkitys onkin 'kuivalla aavi-kolla oleva paikka, jossa kasvillisuus maa-perän pysyvän kosteuden vuoksi on huomattavasti rehevämpää kuin ympäristöissä, kosteikko'. Murteittain sanalla tarkoite-

taan kuitenkin (NS:n mukaan) 'ympäris-töään korkeammalle kohoavaa kiinteää kohtaa suossa'. Suotieteellisenä terminä *keidas* on sama kuin 'kohosuo, (hög)mosse, Hochmoor' (Suosanasto).

Kansankielessä ei *keitaalla* 'oasis'-mer-kitystä tavata, vaan se kuuluu pääasiassa suosanastoon. Nykyään sanalla on tosin suhteellisen suppea esiintymisalue. *Keidas* tunnetaan yleisimmin Kyrönjoesta Pohjois-Satakuntaan Kullaan ja Mouhijärven tienoille asti ulottuvalla alueella. Haja-tietoja on idempääkin. (Kartta 4.) Sanan merkitykset vaihtelevat moninaisesti, ja niin muodostuukin suhteellisen kiinteä-rajaisia merkitysalueita.

Keitaan merkitys 'iso suo' on tuttu vain kolmiossa, jonka kärkinä ovat Teuva, La-via ja Virrat. Esimerkki Karviasta: »[Tuleeko tänä vuonna valokkeja?] No en tiä, kyllä poiijat on keitahilla kulukenum mutt-ei ne siä mitääs sano olevan». Vanhoissa sanakirjoissa on mainittu sana *kei-dasneva* aina Jusleniuksesta lähtien: Juslenius *keidasnewa* 'palus cui aqua subest, hängdy' / *Ganander* 'hiortron måssa med tufwor, hängdy, palus cespitosa, cui aqua sub est'.

Merkitys '(rahka)- mätäs suossa' on tuttu edellisen alueen pohjoispuolella Etelä-Pohjanmaan murteessa: »Pitää vain kattua mistä menöö keitahalta toisellej jottei pu-tua silimäkkehesehen» (Ilmajoki). Myös tämä *keitaan* merkitys on ollut tuttu sana-kirjojen tekijöille. Esimerkiksi *Gananderil*-la on seuraavia merkityksiä: 'en tufwa som är torr i en måssa, hwarpå växa hjortron, cespes cham(a)emoris plenus'.

Merkityksestä 'alava paikka metsässä tai vainiolla' on tiedot vain Kankaanpäästä ja Virroilta.

Edellisistä alueista poikkeaa suuresti merkityksen '(suolla) oleva korkeahko kumpare' levinneisyys. Hajatietoja on paitsi Etelä-Pohjanmaalta myös hämäläis-ja savolais-vieläpä karjaismurteiden alueelta. »Ja siin ol silta mutta kuv ves on nin kovastik kuivannu että... ol tyh-jät maankeitaat jäännük kumpasiankim päähä. Taas ku ma paatin kans kävin kaupas, nim minä kävim paatir renkaast kiinnij ja vein sen keitaam poikki, nin siin opin sit paattia kuival maal vetä-mää» (*Virtaranta*, Sana ei sammaloidu s. 366). Jämsästä, Luhangasta ja Jaalasta on tietoja, joiden mukaan *keidas*

on 'kannas' tai 'taival': »Siitä [niemen ylitse] on semmonen pien kèijas» (Jämsä). Joku tieto on myös merkityksestä 'korkeahko mäki, rinne' (Koskenpää, Vehkalahti, Mouhijärvi). Eurénin ja Lönnrotin sanakirjoissa on *keidas*-sanalle merkitys 'högländt ställe i kàrr'.

Kuten huomataan, *keidas* on appellatiivina tuttu nykyään siis suhteellisen pienellä alueella. Jotkut hajatieodot esimerkiksi Päijät-Hämeestä viittaavat kuitenkin siihen, että sana olisi ollut yleisempi laajemmalti. Samaa todistavat paikannimet, joita tavataan varsinaisen *keidas*-alueen ulkopuolelta. Aina Pihtiputaalta ja Keiteleeltä asti löytyy *Keitaa*-nimiä. Nämä on jälleen tulkittava aikaisemman edustuksen jäänteiksi, jotka ovat säilyneet varsinaisen appellatiivin hävittyä murteesta.

Haukivuorelta ja Kangasniemestä on tiedot *keidanne*-johdoksista, jolla on merkitys 'pieni mäki'. Keski-Suomessa olevan *Keitele*-järven nimi kuuluneeksi myös *keidas*-pesyeeseen (vrt. Hakulinen, SKRK I s. 139). Lapualla *keitele* on 'suomättään' merkityksessä: »Piti keitelehelältä keitele helle hyppijä». Vielä on Kauhajoelta johdos *keitahoinen* 'pieni keidas'.

Vaikka *keidas*-sanan merkitykset vaihtelevat niin suuresti, lienevät ne kuitenkin kehittyneet toisistaan. Alkuperäiseksi olettaisi mielellään 'kannas, mäkipaikka' -merkitystä. Sitä tukevat tavallaan paikannimitiedot, joiden mukaan sana olisi säilynyt proprina, kun se appellatiivina on vähitellen kadonnut. Etelä-Pohjanmaalla yleisenä olevan merkityksen '(rahka)mätäs tai kumpare suolla' voi kyllä ajatella kehittyneeksi luontevasti 'kannas, mäkipaikka' -merkityksestä. *Keitaan* 'iso suo' -merkitys on keskittynyt lähinnä Ylä-Satakuntaan. Se voitaisiin olettaa kehittyneeksi 'suolla olevasta (rahka)mättästä, kumpareesta' siten, että kumpareista, keitaista suota on nimitetty aluksi *keidasnevaksi*, josta olisi sitten saatu ellipsin kautta *keidas*. Toisena, ehkä todennäköisempänäkin selitysmahdollisuutena voitaisiin esittää ajatus, että Pohjois-Satakunnan suot ovat saaneet *keidas*-nimen suoraan sanan varsinaisen merkityksen paljoakaan muuttumatta. Mainitut kohosuothan ovat ympäristöään jonkin verran korkeammalla, että sen huomaa sivusta; koska *keidas* merkitsee 'ympäristöään korkeammalla olevaa kohtaa' kuivalla maalla, voidaan samaa

sanaa käyttää korkeammalla olevasta suosta. Mainittakoon, että *keidas* 'iso suo' -sanan levinneisyys kuuluu *keidas*-suo-yhtymän alueeseen (vrt. (MKK 1936 s. 343).

'Oasis'-merkityksen *keidas* on luultavasti saanut 1870-luvulla. Lönnrotilla ei ole sitä sanakirjassaan, mutta jo v. 1877 ilmestyneessä Vanhan ajan historiaa -teoksessa *keidas* on mainitussa merkityksessä. (R ä s ä n e n, Vir. 1951 s. 343.)

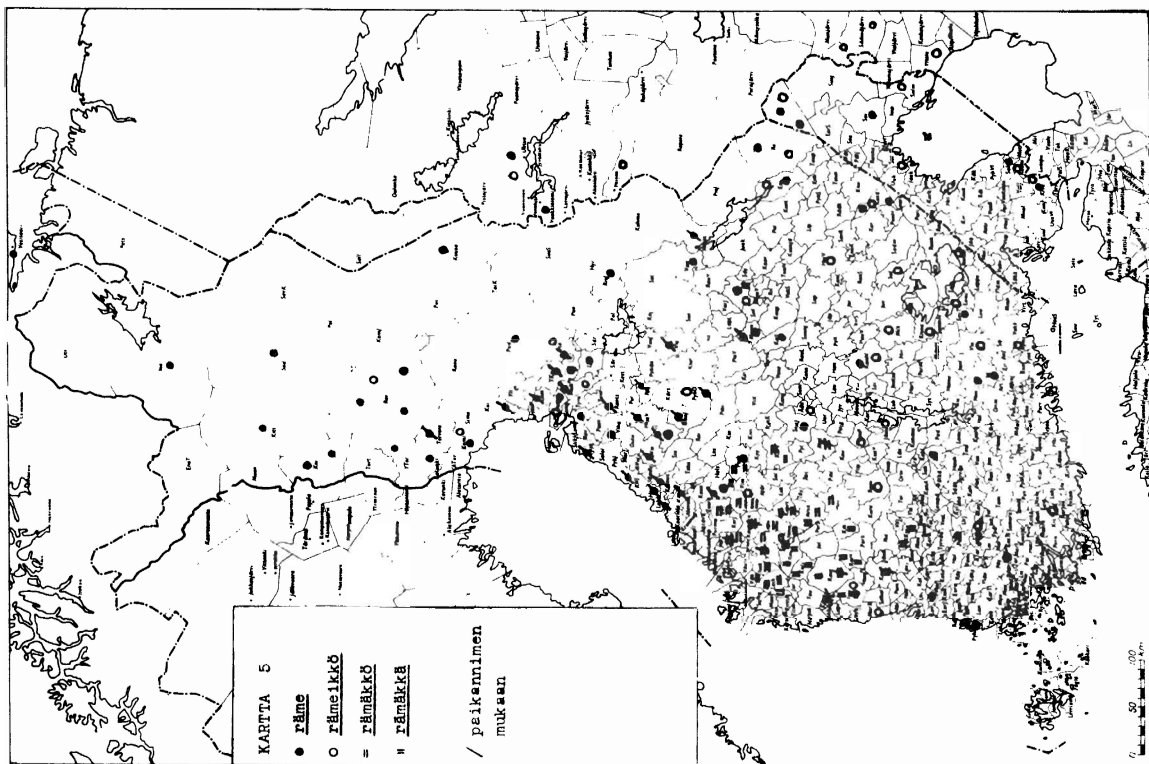
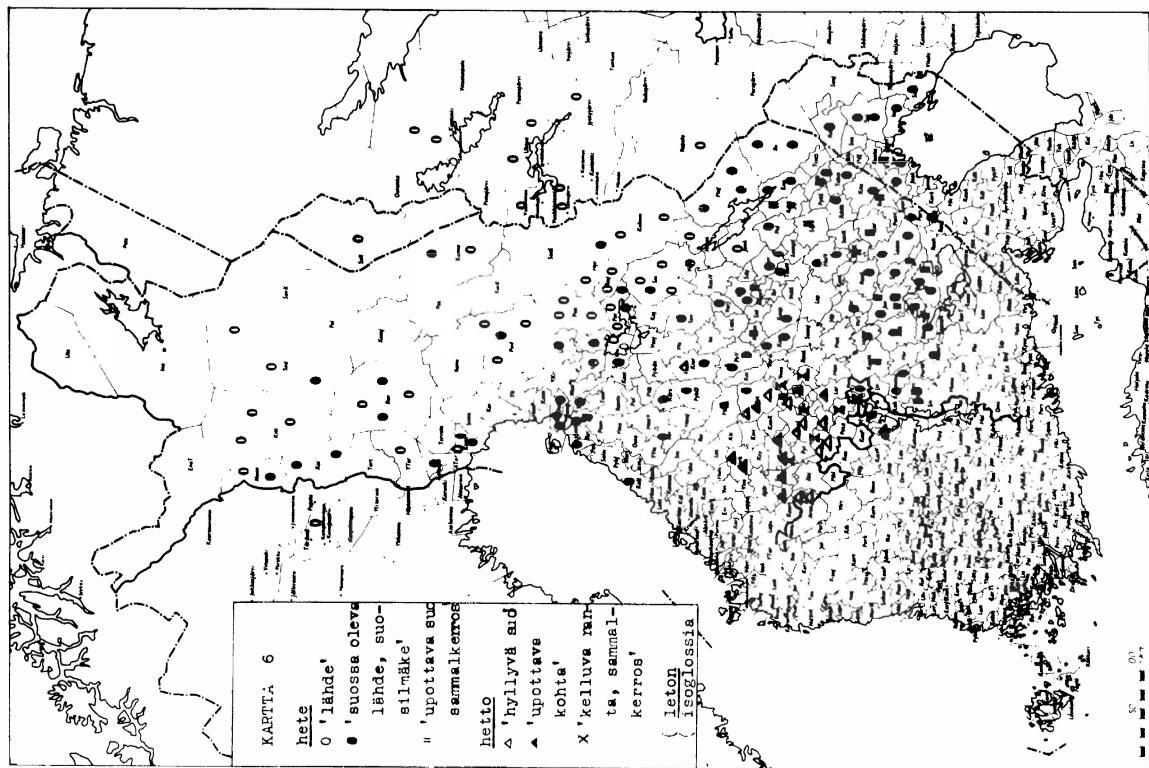
Keidas-sanalle on esitetty useitakin etymologioita. Todennäköisimpänä niistä on pidetty K. B. Wiklundin aikoinaan esittämää olettamusta germaanisesta lainasta (IF 38 s. 98—). Toivosella on sama mahdollisuus mainittu Suomen kielen etymologisessa sanakirjassa, mutta hän on varustanut olettamuksen kysymysmerkillä. Vertauskohdaksi on esitetty muinaisnorjan *ske:d*-sana, jolla on merkitys 'juoksurata; maa- t. hiekkaharju, joka muodostaa luonnollisen kulkutien; peltojen välinen tie' (SKES I). Myös prof. Lauri Hakulinen on suhtautunut kriittisesti selitykseen, että *keidas*, siis primitiivinen maisematermi, olisi vierasta alkuperää. Hän on viitannut samanvartaloiseen *keito* 'helpo, kevyt' -sanaan, josta kehitys olisi voinut kulkea esim. 'pehmeän, hyllyvän maan' tms:n merkityksen kautta. (Prof. Hakulisen suomen kielen seminaarikokousten pöytäkirjat 23. 11. 1956—; maaliskuun 28. p:nä 1958, 4. §.)

RÄMÄ-KANTAISET SUONNIMITYKSET

Oman ryhmänsä muodostavat lukuisat *rämä*-kantaiset suonnimitykset: *räme*, *rämeä*, *rämiä*, *rämeikko*, *rämikko*, *rämeikko*, *rämesikko*, *rämäkkä*, *rämäkkö* ja *rämäkistö*.

Neva määriteltiin terminus technicusena 'puuttomaksi suoksi'. *Räme* on sen sijaan puita kasvava suo. NS:n mukaan se on 'kuivanlainen, mättäinen, kituvaa mäntymetsää kasvava suo, jonka yhtämittäisen, tiiviin sammaliston muodostavat etenkin rahkasammalet ja jossa varpukasvillisuus on runsasta ja heiniä, saroja ja ruohoja yleensä niukalti'. Suotieteelliseksi käänöksiksi on esitetty 'rismyr, rismosse, Reisermoor' (Suosanasto).

Kansankielessä *räme* tunnetaan melkein kaikissa murteissa, tietoja on nimittäin hajanaisesti ympäri Suomen. Poikkeuksena ovat vain Ylä-Satakunnan ja Etelä-Poh-

janmaan murteet, joissa sana on vieras (kartta 5). Paikannimien mukaan *räme* on yleisin keski- ja pohjoispohjalaisissa murteissa. Niinpä esim. Kalajoella ja Kälviällä tuntuu (PNA:n kokoelmien mukaan) *räme*-loppuisia suonnimiä olevan yhtä paljon kuin sellaisia, joiden perusosana on *neva*. Suomen lisäksi tavataan *räme*-sanaa itäkarjalaismurteissa ja virossa.

Lähes kaikkialla *räme* merkitsee 'suota, jossa kasvaa varpuja, vaivaiskoivupensaita ja kitukasvuisia mäntyjä ja paikoittain myös kuusia'. Esimerkki Kangasniemestä: »Niihä se on niin ku kattaapensaikkova kaikki ne rämmeet täönä».

Joskus tiedoissa sanotaan vain, että *räme* on 'vesiperäistä maata' (Pyhämaa) tai 'kelvotonta maata' (Eno). Ilomantsin karjalassa sana on *rämeh*-asussa ja tarkoittaa 'puita kasvavaa suota'. Virossa *räme* on J. Aavikin suosittelema uusi suomalaislaina (Mägisté, Vir. 1958 s. 141).

Vanhoissa sanakirjoissa *rämeen* merkitykset on mainittu yleensä suppeasti. Jusleniuksella on 'palus, moras, kiärr, gyttia'. Vasta Eurén on kuvaillut tarkemmin *rämettä*: 'myra, kärr bevuxet med små träd, sump, oländig sank mark'.

Peräpohjolan murteissa *räme*-sanan rinnalla on *rämeä* ja *rämiä*, jotka merkitsevät 'puita kasvavaa suota tai pounikkaa, risukkoa'. Muodot lienevät syntyneet lapin kielen vaikutuksesta (Itkonen, Inarin murteen topografista sanastoa s. 198, SS:n arkisto).

Räme-sanan rinnalla on murteissa *rämeikkö*, joka merkitsee 'risukkoista, pieniä puita kasvavaa suota'. Se on yleinen *rämeen* esiintymisalueelle muualla paitsi Peräpohjolassa, missä sitä on pidettävä harvinaisena. Karjalohjalta on seuraava esimerkki: »Kyl se suo on ny simmone rämeikkö, o ottanut kaikekaltaist puu alkua et ei tahro läpitte päästä». Myös karjala-aunuksessa *rämeikkö* on tuttu sana.

Rämeikkö on sanakirjattuna vasta Eurénilla ja Lönnrotilla: Eurén *rämeikkö* 'myrartad trakt, myra'.

A. H. Kallion toimittamassa Lönnrotin sanakirjan lisävihossa on *rämikkö* 'rämeikkö' ja *rämikkömaa* 'kärrmark, myra, moras, rämemaa'. Sen esiintymisestä murteissa on tietoja vain Vampulasta ja Peräpohjolasta. »Siä om mettäsä semmonem piäni suarrämikkö» (Vampula).

Vain Eurénilla ja Lönnrotilla on sanakirjoissaan 'rämeikköä' merkitsevä *rämikkö*. Lönnrotin mukaan se olisi murteellinen asu, mutta sitä ei kuitenkaan tavattane kansankielessä, ainakaan SS:n kokoelmissa ei ole tietoja yhtään.

Viron inkeristä on sanastettu *rämesikko* 'matala, pensaiden peittämä vetelä niittymaa'. Muista murteista ei ole tietoja.

Yleisempiä suonnimityksiä ovat sen sijaan *rämäkkö* ja *rämäkkä*. NS:ssa ei ole *rämäköstä* mainintaa, mutta *rämäkkä*-sanalla on merkitys 'räminä, rähäkkä, remakka, melu'. Murteissa tavataan molempia sanoja, ja niillä on myös suohon liittyviä merkityksiä. Kartasta 5 näemme, että *rämäkkä* ja *rämäkkö* merkityksessä 'rämeinen, metsäinen suo' muodostavat kiinteän alueen lähinnä Etelä-Pohjanmaalla ja Ylä-Satakunnassa. Alueen pohjoisrajana on Vetelin—Karstulan linja, ja eteläisimmät pitäjät ovat Hämeenkyrö ja Merikarvia. Alueen itäraja noudattelee Hämeenkyröstä Virtain kautta Karstulaan vedettyä viivaa. Muualla Suomessa *rämäkkä*-adjektiivilla on deskriptiivinen merkitys 'rämeä, rämisevä'. Sekä *rämäkkö* että *rämäkkä* mainitaan jo Gananderin sanakirjassa tarkoittamassa 'rämettä, jänkkää'.

Huomionarvoinen on *rämäkän* ja *rämäkön* levinneisyyksien suhde. *Rämäköstä* on tietoja vain siltä pohjalaismurteiden alueelta, jonka pohjoisrajana on pidettävä mainittua Vetelin—Perhon—Karstulan linjaa ja etelärajana Kyrönjokivarren pitäjiä. Etelä-Pohjanmaan murteen eteläisissä pitäjissä on *rämäkkä* yleinen, kun taas *rämäköstä* on vain joitakin harvoja tietoja. Paikannimien ja vanhojen asiakirjatietojen perusteella olettaisi mielellään, että *rämäkkö*-sanan alue Etelä-Pohjanmaan murteissa olisi ollut ennen laajempi kuin mitä nykyään.

Pari esimerkkiä sanojen käytöstä: »Mä käviv vain tua rämäkäs syömäs valokkia» (Isojoki) / »Tuas johona nyt on ruvista oli ennen sellaaner rämäkkö» (Kuortane).

Yliä on mainittava harvinainen *rämäkantainen* suonnimi *rämäkistö*, josta on tietoja vain Iitistä ja Jaalasta sekä Mouhijärveltä. Merkityksenä on 'märkä, suoperäinen alanko, jossa kasvaa puita, ryteikkö'.

Edellä esitellyt sanat ovat luonteeltaan deskriptiivisiä. Se käy ilmi murrenäytteistä ja merkityksien selityksistä. Sanoihin

liiyy lukuisasti negatiivisia ominaisuuksia. Tämä kaikki viittaa siihen, että koko pesyeen kannaksi on etsittävä jotakin deskriptiivisanaa. Tällaiseksi löytyy suoralta kädeltä murteissa tuttu *rämä*-sana. Siitä on tietoja koko suomen kielen alueelta. Sanalla tarkoitetaan yleensä 'rikkinäistä, huonossa kunnossa olevaa esinettä'. Sitä voidaan myös käyttää puhuttaessa 'humalaisesta ihmisestä tai räähkystä lapsesta'. Vanhoissa sanakirjoissa on samoja merkityksiä. Ei tuottane näin ollen vaikeuksia selittää merkityksenkehitystä *rämästä* 'kehnosta, rikkinäisestä' 'kelvottomaan, risukkoa ja puita kasvavaan suohon'.

Rämästä olisivat suoraan kehittyneet eri johtimilla *räme*, *rämäkkö*, *rämäkkä* ja *rämäkistö*. *Rämeä*, *rämiä*, *rämeikkö*, *rämikkö*, *rämeikkö* ja *rämesikko* olisivat *räme*-sanan johdoksia. (Vrt. Hakulinen SKRK I ss. 103, 136, 111 ja 154.)

HETE, HETTEIKKÖ, HETTO JA HETTIÖ

Nykykielessä *hetteellä* on merkitykset 'upottava suo(silmäke), rimpi, hyllyvä lähteenympäryys, vetelä rantaniitty', runokielessä ja ylätyylissä myös 'lähde' (NS). Hetteen tieteellisinä käänöksinä mainitaan 'källa, Quelle, spring' (Suosanasto).

Kansankielessä *hete* tunnetaan savolaismurteissa, Pohjois-Pohjanmaan ja Peräpohjan murteissa sekä vienankarjalasella (kartta 6). Sanan merkitys vaihtelee alueittain jonkin verran. Ensinnäkin Juuasta Ouluun vedettäväksi kuvitellun viivan pohjoispuolella *hete* merkitsee 'lähettä'. »Ikäsähän tuot oh hoettu, ei kiehuva hetek kuiva, vaan kuivipahan vaekka kiehuva hete' oli» (Sotkamo). Vanhoissa sanakirjoissa on yleensä sama merkitys: Lis. Jusl. *hetet* 'fons, källa / Ganander 'källsåd, scaturigo fontis' jne.

Toisena vivahteena on *hetteellä* murteissa merkitys 'suossa oleva lähde, silmäke'. Se on tuttu Peräpohjan ja Pohjois-Pohjanmaan murteiden lisäksi etelämpänä savolaisalueella lukuunottamatta läntisimpiä osia. »Jos vua semmoisee hettese' lehmä joutuu, ni kyllä se sinne jeäp» (Pariikkala).

Kolmantena ryhmänä tunnetaan murteissa merkitys 'upottava suo'. Sen alue käsittää osia etelä- ja itäsavolaisista murteista. Verrattuna edellisiin merkityksiin

on tietoja niukasti, ja usein on vaikea tehdä eroa eri ryhmien välillä.

Seuraavissa esimerkeissä *hete* merkinnee 'hyllyvää sammalkerrosta': »Lampiloihe rannala on hetettä, siinä o hetep piälä ja veś alla» (Juva) / »Toissa syksynä veittii Kallion Oton kanssa Paskolampia rahenuotalla. Siulat kiers iha hetteer reunoja myöten» (Kangasniemi).

Sanakirjoissa on Renvallilla merkitys 'stagnum, locus paludosus, Sumpf' / Eurén 'gungfly, pöl, kärr'. Lönnrotilla on samoja vivahteita. Kansanrunoissa *hete*-sana esiintyy usein. Merkitys on yleensä 'lähde' tai 'suossa oleva lähde, silmäke'. Esimerkki Pälkjärveltä: »Neitonon norosta nousi, / Hieno helma hettiistä, / Rauta sormi somerosta.» (SKVR VII₄ 2130.)

Hetteikkö-johdoksella on NS:ssa merkitys 'hetepaikka, vesiperäinen maa, lähdepaikka, rimpi, rimmikkö'. Sanasta on murretietoja hajanaisesti koko *hetteen* esiintymisalueelta. Kansankielessä *hetteikön* merkityksiksi mainitaan mm. 'hyllyvä, lähteen suoma' (Rovaniemi), 'silmäkeinen suon kohta' (Kiihtelysvaara) tai 'vetelä suo' (Sumiainen). Esimerkki Ristiinasta: »Siin-o semmoine hetteikkö. Se-o nii hetteikkövä muata».

Keski-Suomen savolaismurteiden alueella tunnetaan suosanastoon kuuluva *hetto* (kartta 6). Niin pieneltä alalta kuin tietoja onkin, on havaittavissa sanalla eri merkityksiä kuten *leton* ja *hetteen* kohdallakin. Ensiksikin *hettoa* käytetään merkityksessä 'upottava suo': »Äinakit tuolla hetoilla ol' suonsilimäkkeitä, veśsammalta ympärillä» (Konginkangas). Paikoin *hetolla* on merkitys 'upottava kohta (suossa)': »Kankaij-jev välissä, semmosessa ryöneikkörotkossa oli vetelä hetto ja ajoiv vahingossa hevoseni siihen» (Perho). Edellisistä ei poikkeaa paljoa merkitys 'hyllyvä ranta, sammalkerros'. NS:ssa *hetto* on merkitty murteelliseksi. Sillä on merkitys 'hete, rimpi'. Lönnrotin mukaan *hetto* merkitsee samaa kuin *hete* ja *hettiö*.

Eurénilla on sanakirjassaan *hettiö* 'vattenputt'. Lönnrotilla sana merkitsee 'hetettä'. Sanasta ei ole varsinaisia murretietoja. Vain Kontokista saaduissa Pakkasen sanoissa on *hettiö*: »kesät keikun hettiössä, / talvet taivahan navalla» (Repola SKVR II 627a).

Hetteen eri merkitykset ovat niin vähän toisistaan poikkeavia, ettei tuottane vai-

keuksia selittää yhteyttä niiden välillä. Alkuperäisenä voitaisiin pitää *hetteen* 'lähde'-merkitystä. Siitä sana olisi sitten ruvennut merkitsemään 'suolla olevaa lähettä' ja myös 'upottavaa suota'. *Hetteelle* on vaikea löytää merkitykseltään ja äännteiltään läheistä nominiä tai verbiä, jota voitaisiin ajatella kannaksi. Setälä on rinnastanut epävarmana lapin sanan *cacce* 'aqua' suomen *hetteeseen* 'fons' (Setälä, FUF 2 s. 233). Lienee kuitenkin välttämättömyyden takia sanan alkuperää selitettäessä turvautua sen deskriptiivisyyteen, sillä ei voi kieltää, etteikö *hetteellä* ole kuvaileva sävy. Varsin usein se mainitaan kansanrunoissa *hetkua*, *hyllyä*, *heilua* ja *heristä-* sanojen kanssa, jotka kaikki ovat kuvailevia verbejä. Ehkä *hetteen* rinnalla on ollut savolaismurteissa jokin neutraalimpi sana merkitsemässä 'lähettä', niin että *hete* on

saanut kehittyä merkitsemään vain sellaisia vesipaikkoja ja silmäkkeitä, jotka hyllyvät ja hetkuvat.

Hetteikkö on *-kkö*-johtimella muodostunut paikkaa tarkoittava johdos (vrt. Hakulinen, SKRK I s. 130). *Hetto* lienee hämäläisen *letto*-sanan ja savolaisen *hetteen* kontaminaation tulos, sillä se rajoittuu sekä *lettoon* että *hetteeseen*, joten uusi sana voi syntyä. Kun vielä tiedämme, että nämä Keski-Suomen seudut ovat alkuaan kuuluneet Hollolan ja Sääksmäen kihlakuntien takamaihinkin, joihin vasta 1500-luvulla siirtyi savolaisia Hirvensalmen ja Kangasniemen tienoilta, ymmärrämme, että paitsi äännteellisiä erikoisuuksia tällaisen seka-alueen murteella on myös sanastollisia harvinaisuuksia. (Jalkanen 1892 s. 21— ja Jalkanen 1900 s. 54—.)

LAHTEET

a) Sanakirjat

- Eurén = EUREN, G. E. Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja. Hämeenlinna 1860.
 Ganander = GANANDER, CHRISTFRID Nytt Finskt Lexicon (käsikirj. 1786—87). Näköispainos, Porvoo 1937—40.
 Grundström = GRUNDSTRÖM, HARALD Lulelappsk ordbok. Band II. Lund 1948—1950.
 Juslenius = JUSLENIUS, DANIEL Suomalaisen Sana Lugun Coetus. Stockholm 1745.
 Kettunen = KETTUNEN, LAURI Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung. Helsinki 1938.
 Kujola = KUJOLA, JUHO Lyydiläismurteiden sanakirja. Helsinki 1944.
 Lis. Jusl. = KREANDER, SALOMON ja CANSTRÉN, JUHANA Lisäyksiä Jusleniuksen Sana-Lugun Coetukseen. Julk. A. V. Koskimies. Helsinki 1917.
 Lönnrot = LÖNNROT, ELIAS Suomalais-Ruotsalainen Sanakirja. Helsinki 1874—80. Näköispainos, Porvoo 1930.
 Lönnr. lisäv. = Lisävihko Elias Lönnrotin Suomalais-Ruotsalaiseen Sanakirjaan. Toimittanut A. H. Kallio. Toinen, manuel-menetelmällä jäljennetty painos. Porvoo 1930.
 NS = Nykysuomen sanakirja. Porvoo 1951—.
 Renvall = RENVALL, GUSTAVUS Suomalainen Sana-Kirja. Aboa 1826.
 SKES I = TOIVONEN, Y. H. Suomen kielen etymologinen sanakirja I. Helsinki 1955.
 SKES II = TOIVONEN, Y. H., ITKONEN, ERKKI, JOKI, AULIS J. Suomen kielen etymologinen sanakirja II. Helsinki 1958.

Wiedemann = WIEDEMANN, FERDINAND Ehnstnisch-deutsches Wörterbuch. Zweite vermehrte Auflage. St. Petersburg 1893.

b) Muu kirjallisuus

- Ahlqvist, Anteckningar = AHLQVIST, AUGUST Anteckningar i Nordtschudiskan. Helsingfors 1859.
 Ahlqvist, Wotisk = AHLQVIST, AUGUST Wotisk grammatik. Helsingfors 1856.
 Folkmålsstudier = Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi i Helsingfors.
 FUF = Finnisch-ugrische Forschungen. Zeitschrift für Finnisch-ugrische Sprach- und Volkskunde. Helsinki.
 HAKULINEN, LAURI SKRK I—II = Suomen kielen rakenne ja kehitys I—II. Helsinki 1941—46.
 IF = Indogermanische Forschungen.
 ITKONEN, ERKKI FUF 30 = Beiträge zur Geschichte der einsilbigen Wortstämme im Finnischen. Helsinki 1949.
 ITKONEN, T. I. SUST 58 = Lappalais-suomalaisia sanavertailuja II. Helsinki 1928.
 JALKANEN, K. J. 1892 = Pohjois-Hämeen Erämaat, Asutus ja Olot vuoteen 1620. Hämeenlinna 1892.
 — 1900 = Rautalammin vanhan hallintopitäjän historia. Jyväskylä 1900.
 KARSTEN, T. E. Folkmålsstudier V = Beröringar mellan svenskt och finskt folkspråk i Finland med särskild hänsyn till Österbotten. Helsinki 1938.
 KROHN, JULIUS Kantelettaren tutkimuksia. Toimittanut ja täydentänyt Kaarle Krohn. Jälkimmäinen vihko. Helsinki 1901.

LIDÉN, EVALD FUF 12 = Miscellen zur finnisch-ugrischen lehnwörterkunde. Helsingfors 1911—12.
 MIKKOLA, JOOS J. SUSA XXIII 23 = Ladoga, Laatokka. Helsinki 1905.
 MKK = Suomen maantieteen käsikirja. Helsinki 1936.
 MÄGISTE, JULIUS 1955 = De värmlandsfinska ortsnamnens vittnesbörd. Karlstad 1955.
 — Vir. 1958 = Suomen kielen osuudesta viron kirjakielen kiityksessä, varsinkin sen sanaston kasvussa. Helsinki 1958.
 NISSILÄ, VILJO Vuoksen paikannimistö I. Helsinki 1939.
 REINHOLM, H. A. Kasvu-nimejä = Suomalaisia kasvu-nimejä. Suomi 1850. Helsinki.
 RÄSÄNEN, MARTTI Vir. 1951 = Eksootisten käsitteiden nimityksiä suomen kirjakelellä. Helsinki 1951.
 SETÄLÄ, E. N. FUF 2 = Zur finnisch-ugrischen lautlehre. Helsinki 1902—03.
 SKVR = Suomen kansan vanhat runot. Helsinki 1908—48.

Suomi = Suomi, Tidskrift i fosterländska ämnen. Helsingfors.
 Suosanasto. Toimittanut Liisa Mali. Helsinki 1956.
 SUST = Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia. Helsinki.
 Vir. = Virittäjä. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Helsinki.
 VIRTARANTA, PERTTI Sana ei sammaloidu. Helsinki 1953.

c) Painamattomat lähteet

Karjalan kielen sanakirjan kokoelmat (= KK).
 Sanakirjasäätiön kokoelmat (= SS).
 Sanakirjasäätiön paikannimiarkiston kokoelmat (= PNA).
 ITKONEN, ERKKI Iinarin murteen topografista sanastoa. Laudaturtyö vuodelta 1933 (SS:n arkisto).
 Prof. Hakulisen suomen kielen seminaarikokousten pöytäkirjat 23. 11. 1956—. (Seminaarikirjasto.)

ON THE CENTRAL BOG VOCABULARY OF THE FINNISH VERNACULAR LANGUAGE, PART I.

The Finnish language has a rich vocabulary relating to bogs, as can easily be seen if one studies the numerous different names of bogs occurring in the various dialects. According to information available in the collections of the Dictionary Foundation (Sanakirjasäätiö), the most common bog name is *suo*, which is known almost everywhere in Finland. The area where this word is not familiar has been marked in Map No. 1. Furthermore, the word is rare in the extreme north of the country (Peräpohjola). The word *suo* has equivalents in the closely related languages and perhaps in Lapland / Lappish.

Neva occurs as a bog name mainly in Western Finland (see Map No. 1). In geographical names *neva* occurs as a relic in a more extensive region, as far as in the dialects of Savo. *Neva* signifies an »open bog». It is likely that the word is etymologically connected with the word *neva* encountered around Lake Ladoga and signifying »open sheet of water; river; lake; sea».

Letto is primarily a word from Häme although it is encountered in the dialects of the Kemi area. The connotations of *letto* are manifold: »bog; watery area; quaggy spot; moss layer», and »reef; rock island» (see Map No. 2). The latter meaning is not thought to be etymolo-

gically connected with the firstmentioned meanings. One has also suggested a germanic origin for the word *letto* but this is not considered certain. The word may as well be endemic.

Rimpi is encountered in a fairly extensive region (see Map No. 3). Its main connotation is that of »(watery) bog» and »quaggy spot». Furthermore, *rimpi* may be the name of a cane straw plant and of the dwarf birch. The word has a counterpart in Lapland.

Keidas occurs in a restricted area (see Map No. 4). This word is mainly familiar in Upper Satakunta and in Southern Pohjanmaa (Ostrobothnia). In geographical names it occurs even farther east. Connotations of *keidas* are: »(large) bog; cushion of Sphagnum fuscum or hummock on a bog; fairly high hill spot». *Keidas*, too has been thought to constitute a germanic loan (cf. *skrid* in ancient Norse). It might also be an endemic word.

A great number of bog names have originated from the word *rämä* by various derivations. The most extensive spread has *räme*, which signifies a »bog full of underbrush» (see Map No. 5). The derivative *rämeikkö* is familiar all over the area of distribution of *räme*. Only in Southern Pohjanmaa (Ostrobothnia) and in Upper Sata-

Viljo Puustjärvi:

MOLINIASOIDEN TUOTTOKYKY PELTOVILJELYSSÄ

Moliniasuot ovat metsäojitustoiminnassa muodostuneet erääksi ongelmakysymykseksi. Ne eivät ole nimittäin pelkän kuivatuksen vaikutuksesta metsittyneet. Tekijä on aikaisemmin (Puustjärvi 1958) todennut moliniasoiden turpeen sisältävän poikkeuksellisen vähän haihtuvaa kalsiumia ja liukoista fosforia ja olettanut näiden tekijäin olevan eräinä syinä moliniasoiden heikkoon puuntuottokykyyn.

Peltoviljelyn puolella ei moliniasoiden tuottokykyyn ole kiinnitetty erityistä huomiota, mikä aiheutunee siitä, ettei niiden suhteen ole ollut mitään erityistä huomauttamista. Niiden erikoispiirteistä aiheutuen saattaa olla kuitenkin mahdollista, että ne tälläkin taholla jossain suhteessa poikkeavat muista soista.

Tutkimus nojautuu Maatalouden tutkimuskeskuksen Paikalliskoetomiston järjestämiin kenttäkokeisiin. Kesällä 1959 kävi tekijä maastossa läpi suuren joukon näitä koekenttiä valiten tutkimukseen sellaiset moliniasuot, joista voitiin vielä todeta riittävällä varmuudella alkuperäinen suotyyppi. Tämä todettiin joko koesaran vieressä tai siitä enintään 50 m:n päässä olevan luonnontilaisen suon perusteella. Viljelijää haastatteleamalla varmistettiin vielä se, että koalue oli ollut samanlaista suota kuin kyseessä oleva luonnontilainen suo. Koska mainitut alueet oli otettu viljelykseen vasta 1950-luvulla, muistivat viljelijät hyvin raivatusuon luonnontilaisen suon laadun, erityisesti vertaamalla sitä jäljellä olevaan luonnontilaiseen suohon. Vain yhdessä tapauksessa (koe 3) oli luonnontilainen suo noin 100 m:n päässä koalueesta. Tällöin oli kuitenkin kyseessä

laaja yhtenäinen rimpisuo, mikä luonnontilaisena ulottui samana suotyyppinä kymällekin puolen viljelykseen otettua aluetta. Kun viljelykseen raivattu alue oli viljelijän vakuutuksen mukaan ollut samanlaista suota, voitaneen suotyyppin oikeaa määrittämistä tässäkin tapauksessa pitää riittävän varmana.

Alla on esitetty kunkin koekentän sijaintipitäjä ja alkuperäinen suotyyppi, missä *Molinia coerulea* on ollut leimaa antava kasvilaji.

Koe n:o	Pitäjä	Suotyyppi	Bo
1	Salla	Ruohoinen rimpineva	6
2	"	" "	7
3	Kuusamo	Scorpidium-letto	7
4	Pudasjärvi	Scirpus caespitosus-rimpineva	6
5	Suomussalmi	Lettomainen rimpineva	8
6	Kontiolahti	Ruohoinen rimpineva	7
7	Rovaniemi mlk.	Rimpineva	5
8	Paltamo	Ruohoinen rimpineva	7
9	Juuka	Rimpineva	6
10	Suomussalmi	"	5

Koska moliniasoiden turpeiden on aikaisemmin todettu sisältävän poikkeuksellisen vähän vaihtuvaa kalsiumia ja liukoista fosforia, on koekenttien vieressä olevan suon luonnontilaisesta turpeesta määritetty vastaavat pitoisuudet samoja menetelmiä käyttäen (Puustjärvi 1958). Tulokset on esitetty taulukossa 1.

Taulukosta huomataan, että näissäkin tapauksissa kyseiset pitoisuudet ovat poikkeuksellisen alhaisia. Kokeet on yleensä perustettu heti raivauksen jälkeen. Poikkeuksen muodostavat kokeet 3 ja 9, mitkä alueet ovat olleet 2 vuotta ja koe 10

kunta are the variants *vämökkö* and *vämökkä* known as bog names. The entire word group is descriptive, and this is partially why there are numerous different local derivatives in the various dialects.

Dialect data relating to *hete* have been derived only from the region of the eastern dialects

(see Map No. 6). Connotations are: »spring» or »spring in a bog», and in occasional localities »quaggy bog; moss layer». In Central Finland, *heto* is the corresponding appellation. It is thought to be the result of contamination of *hete* and *letto*. *Hete* is possibly a word that is used descriptively.